

Д. Д. Третяк,

к. е. н., доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0002-1610-6905

Д. О. Трубніков,

студент 2 курсу магістратури, Спеціальність 072 "Фінанси, банківська справа та страхування", Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0003-2047-5006

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.6.107

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКУ

D. Tretiak,

PhD in Economics, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv

D. Trubnikov,

2nd year of master's degree, specialty "Financial Institutions

and Risk Management", Taras Shevchenko National University of Kyiv

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE BANK'S EQUITY MANAGEMENT

Одним з ключових факторів при оцінці надійності і безпеки конкретного банку є капітал. Достатня кількість власних коштів банку сприяє його стабільному функціонуванню і нейтралізації різноманітних ризиків, яким він піддається в процесі свого функціонування. Капітал поглинає можливі втрати і тим самим створює основу для підтримки довіри до банку з боку вкладників. Власний капітал є свого роду фундаментом для фінансової основи діяльності комерційних банків, його збільшення здатне в значній мірі знизити ризик шляхом стабілізації доходів, застрахувати фінансову організацію від несвочасного банкрутства, підвищити конкурентоспроможність. Багато в чому надійність комерційного банку, визначається величиною і структурою власного капіталу банку. Власний капітал банку є найважливішим елементом підтримки стабільності як окремих банків, так і в цілому національної банківської системи. Багато в чому надійність комерційного банку, визначається величиною і структурою власного капіталу банку. Поряд з підтриманням оптимальних обсягів кредитування і ліквідності власний капітал банку є одним з основних інструментів макропруденційного нагляду, використовуваних наглядовими органами для регулювання коливань економічного циклу і зниження рівня втрат на піках кризових явищ. В умовах економічної нестабільності досить актуальним є питання управління власним капіталом банку, так як не всі банки здатні підтримувати свою фінансову стійкість у зв'язку з різким відтоком грошових коштів і зростанням обсягів непогашених кредитів. Основне завдання процесу управління власним капіталом кредитної організації полягає в залученні та підтримці достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності та створення захисту від ризиків. Сьогодні банкам доводиться функціонувати у доволі складних умовах, викликаних кризою, політичною нестабільністю, війною. Крім цього діяльність обтяжують певні недоліки у фінансовій системі, саме тому аналіз формування власного капіталу є актуальним питанням, що впливає на успішність та результативність діяльності банків. Перераховані проблеми тягнуть за собою низку наступних, серед яких відсутність досконалої нормативної бази та прозорості у діяльності банків, постійні обмеження та втручання у роботу банків тощо. Зважаючи на це, збільшується увага фахівців до формування власного капіталу, процесів його розподілу і використання. Актуальності даному питанню також додає й той факт, що в умовах сучасної вітчизняної економіки банківські установи ризикують недотриманням нормативного розміру власного капіталу, що може спричинити ще більшу недовіру до банків.

One of the key factors in assessing the reliability and security of a particular bank is capital. A sufficient amount of the bank's own funds contributes to its stable operation and neutralization of various risks to which it is exposed in the process of its operation. Capital absorbs possible losses and thus creates a basis for maintaining confidence in the bank by depositors. Equity is a kind of foundation for the financial basis of commercial banks, its increase can significantly reduce risk by stabilizing revenues, insure the financial institution against untimely bankruptcy, increase competitiveness. In many respects the reliability of a commercial bank is determined by the size and structure of the bank's equity. The bank's equity is the most important element in maintaining the stability of both individual banks and the national banking system as a whole. In many respects the reliability of a commercial bank is determined by the size and structure of the bank's equity. Along with maintaining optimal lending and liquidity, the bank's equity is one of the main tools of macroprudential supervision used by supervisors to regulate fluctuations in the economic cycle and reduce losses at the peak of crises. In conditions of economic instability, the issue of managing the bank's equity is quite relevant, as not all banks are able to maintain their financial stability due to the sharp outflow of funds and the growth of outstanding loans. The main task of the credit institution's equity management process is to attract and maintain a sufficient amount of capital to expand its activities and create protection against risks. Today, banks have to operate in rather difficult conditions caused by the crisis, political instability and war. In addition, the activity is aggravated by certain shortcomings in the financial system, which is why the analysis of equity formation is a topical issue that affects the success and efficiency of banks. These problems entail a number of the following, including the lack of a perfect regulatory framework and transparency in the activities of banks, constant restrictions and interference in the work of banks and more. Due to this, the attention of specialists to the formation of equity, the processes of its distribution and use is increasing. The urgency of this issue is also added by the fact that in the modern domestic economy, banking institutions risk non-compliance with the regulatory amount of equity, which can lead to even greater distrust of banks.

*Ключові слова: активи, банк, власний капітал, злиття, нормативи, поглинання.
Key words: assets, bank, equity, mergers, regulations, acquisitions.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перетворення, що відбуваються в банківській системі, загострили потребу раціоналізації банківської діяльності з залучення та розміщення грошових ресурсів. Ризик збитків, особливо при кредитуванні, обумовлює необхідність розробки комплексної банківської політики, в якій пріоритетне місце займає управління власним капіталом.

Наявність нормативно визначеного обсягу власного капіталу банку не є гарантією його стійкості у майбутньому, а недотримання вимог про достатність власного капіталу впливає на фінансові результати і може призвести навіть благополучний банк до банкрутства. Отже, ефективний процес управління власним капіталом, а не просто моніторинг його наявності, є істотним чинником у досягненні стійкого економічного зростання банку в ринкових умовах, а вдосконалення банківської політики в галузі управління власним капіталом банку доцільно розглядати як метод досягнення його конкурентоспроможності, стійкості та безпеки. Таким чином, актуальність дослідження банківської політики в галузі управління власним капіталом очевидна.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема капіталізації банків України, управління та формування його оптимального обсягу, а також можливі шляхи збільшення капіталу банками України висвітлені в наукових працях А. Герасимовича, О. Дзюблюка, Н. Думаса, А. Косого, О. Лаврушина, І. Ларионовой,

А. Мороза, А. Примостки, Роуза Пітера та інших. Однак, незважаючи на значні результати наукових досліджень, не вирішеними залишаються питання щодо вибору джерел нарощування власного капіталу банків та участі держави в рекапіталізації проблемних банків.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В той же час недостатньо дослідженими залишаються питання управління утворенням власного капіталу банків в ринкових умовах та ще низка питань і невирішених завдань саме в частині специфіки збільшення власного капіталу банків. Тому можна стверджувати, що актуальність питань щодо особливості підходів щодо визначення і оцінки у теперішній час набуває як теоретичного, так і практичного значення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз особливостей формування, використання, контролю над власним капіталом виявлення та пошук напрямків підвищення ефективності управління власним капіталом.

Виходячи зі сформуваної мети в даному дослідженні поставлені та вирішені наступні завдання:

- проаналізувати сучасний стан необхідного обсягу капіталу, який є у розпорядженні банківських установ та напрями управління ним;
- дослідити основні джерела нарощування розмірів власного капіталу банку;
- здійснити вибір щодо найбільш ефективного шляху його нарощування в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є власний капітал банку.

Рис. 1. Типологія складових власного капіталу підприємства за основними класифікаційними ознаками

Джерело: [15].

Предметом дослідження є напрямки підвищення ефективності управління власним капіталом.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення поставлених завдань використовували загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання. Логіко-діалектичний метод — для визначення сутності ризику, виявлення базових ознак банківських ризиків. Логіко-історичний метод — для дослідження еволюції поняття "ризик менеджмент". Методи аналізу, синтезу та порівняльного аналізу — для дослідження переваг та недоліків підходів до ідентифікації та оцінки ризик-менеджменту в банку. Метод побудови аналітичних таблиць — для наочного відображення результатів дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Власний капітал є основою для початку діяльності фірми і гарантом її стабільності — відносною свободи від зовнішніх джерел фінансування, одним із найістотніших і найважливіших показників. Згідно з ПСБО 2 "Баланс", власний капітал (ВК) — це частина в активах (А) підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань (З), тобто $ВК = А - З$. Частина активів, сформована за рахунок власного капіталу, є чистими активами підприємства. На етапі свого створення підприємство не має заборгованості, тому $ВК = А, З = 0$. Іншими словами, власний капітал — власні джерела фінансування підприємства, які без визначення строку повернення внесені його засновниками (учасниками), накопичені впродовж строку існування підприємства суми реінвестованого чистого прибутку, а також дарчий капітал [7].

У фінансово-господарській діяльності власному капіталу підприємства притаманні такі функції:

- довгострокового фінансування (власний капітал перебуває у розпорядженні підприємства необмежено довго);
- фінансування ризику (власний капітал використовується для фінансування ризикованих інвестицій);
- самостійності та впливу (є критерієм ступеня незалежності та впливу власника на діяльність підприємства);
- бази розподілу доходів і активів (частка окремих власників у капіталі є основою при розподілі фінансового результату та майна в разі ліквідації підприємства);

— мірила відповідальності за зобов'язаннями та захищеності прав кредиторів (у разі ліквідації підприємства) [11].

Розкриттю сутності та змісту поняття власного капіталу сприяє висвітлення його класифікації, здійсненої за рядом ознак (рис. 1).

За елементами власного капіталу. Майно підприємства формується із різноманітних за своїм натурально-речовим складом елементів, однак всі вони є носіями прав власності окремих суб'єктів (власників, кредиторів). Право власника на частку у майні підприємства і на його участь у прибутках визначається часткою і формою інвестованих засобів. Розкриття цих прав є одним із найважливіших завдань фінансової звітності, а гарантією їх захищеності виступає власний капітал, зокрема статутний капітал як зареєстрована його частина [7].

Окрім статутного до складу власного капіталу входить додатково вкладений капітал, інший додатковий капітал, нерозподілений прибуток. До підсумку (валюти) балансу включається лише оплачена вартість статутного капіталу, яка визначається вирахуванням із загальної суми випущених акцій, тобто зареєстрованого капіталу, суми дебіторської заборгованості власників за внесками до статутного капіталу. Залишок неоплаченого капіталу показують у дужках і вираховують при визначенні загального обсягу власного капіталу [8].

За джерелами утворення власний капітал поділяють на внутрішній та зовнішній. До зовнішніх можна віднести статутний капітал, додатково вкладений капітал, вартість необоротних активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб. До внутрішніх — нерозподілений прибуток, резервний капітал, суму дооцінки необоротних активів.

За формами існування виділяють інвестований капітал, подарований капітал та нерозподілений прибуток. Інвестований капітал — це номінальна вартість акцій підприємства, а також додатково вкладений капітал. Подарований капітал показує обсяг безкоштовно отриманих матеріальних і нематеріальних активів. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) показує суму прибутку, що залишається у підприємства після сплати дивідендів та формування резервного капіталу, або сума непокритого збитку. Остання зменшує обсяг власного капіталу [4].

За рівнем відповідальності капітал поділяють на реєстрований (статутний) капітал, сума якого оголошується при реєстрації підприємства і при зміні його величини вимагає перереєстрації засновницьких документів.

Для підприємств окремих сфер діяльності і організаційно-правових форм мінімальний його розмір регулюється законодавством. Нереєстрований капітал складається з додатково вкладеного капіталу, подарованого та резервного капіталу і нерозподіленого прибутку [4].

Як джерело утворення фінансових ресурсів, власний капітал, на відміну від інших джерел, характеризується:

1. Простотою залучення, оскільки рішення, пов'язане із збільшенням власного капіталу, ухвалюється власниками і менеджерами підприємства без необхідної згоди інших господарюючих суб'єктів.

2. Вищою здатністю генерувати прибуток порівняно із позиченими фінансовими ресурсами, так як при його використанні не треба платити позиковий процент.

3. Здатністю забезпечувати фінансову стійкість підприємства, його платоспроможність, і, як наслідок, — зниження ризику банкрутства.

4. Обмеженістю обсягу залучення, а відповідно — і можливістю розширення діяльності.

5. Імовірно високою вартістю залучення.

6. При відмові від використання сторонніх джерел втратою ефекту фінансового важеля (можливості приросту коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позиченого) [8].

Метою аналізу власного капіталу є пізнання фінансового механізму підприємства, дослідження тенденцій і закономірностей процесів формування та використання власних фінансових ресурсів для обґрунтування рішень у сфері фінансового управління.

У найбільш загальному вигляді завданнями аналізу власного капіталу акціонерного товариства є:

— оцінка обсягу, динаміки і структури власного капіталу;

— оцінка достатності та обґрунтування потреби у власних фінансових ресурсах;

— аналіз формування і змін окремих складових власного капіталу;

— оцінка вартості окремих елементів власного капіталу та їх впливу на середньозважену ціну капіталу;

— аналіз показників ефективності використання власного капіталу;

— аналіз якісних параметрів цінних паперів власної емісії;

— аналіз дивідендної політики підприємства;

— пошук напрямків зростання капіталу, підвищення рівня його віддачі та зміцнення фінансової стійкості підприємства [3].

Джерелами такого аналізу є:

1. Нормативні акти (Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України "Про акціонерні товариства", "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про інститути спільного інвестування");

2. Установчі документи АТ (статут і засновницький договір);

3. Регулярна та особлива інформація для інвесторів і третіх осіб:

Фінансова звітність підприємства:

— ф. № 1 Баланс;

— ф. № 2 Звіт про фінансові результати;

— ф. № 4 Звіт про власний капітал;

— ф. № 5 Примітки до річної фінансової звітності;

4. Реєстри синтетичного й аналітичного обліку:

— журнал 2 Облік довгострокових та короткострокових позик;

— журнал 3, розділ 2 Облік розрахунків з бюджетом, облік довгострокових та поточних зобов'язань;

— журнал 7 Облік власного капіталу та забезпечення зобов'язань;

— відомість 7.1 аналітичних даних до рахунка 42 "Додатковий капітал";

— відомість 7.2 аналітичних даних рахунка 44 "Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)";

— відомість 7.3 аналітичних даних рахунка 47 "Забезпечення майбутніх витрат і платежів";

5. Фінансовий план підприємства (бюджет).

6. Інформація про зміни, що відбулися в господарській діяльності АТ і впливають чи можуть вплинути на вартість цінних паперів або розмір доходу за ними;

7. Інша, у тому числі конфіденційна, інформація (протоколи загальних зборів, засідань виконавчого органу, звіти правління, реєстр держателів цінних паперів тощо).

Насамперед при аналізі власного капіталу на основі фінансової звітності доцільно оцінити загальний його обсяг та динаміку; відповідність темпів зміни власного капіталу темпам зміни активів, обсягу реалізованої продукції підприємства і чистого прибутку підприємства; динаміку питомої ваги власного капіталу в загальному обсязі фінансових ресурсів підприємства. Як позитивну тенденцію, що свідчить про зміцнення фінансової стійкості, слід розглядати зростання загальної суми та питомої ваги власного капіталу у сукупних фінансових ресурсах підприємства. Адже зростання власного капіталу відповідає як інтересам власників, так і кредиторів, бо:

— дозволяє здійснювати незалежну фінансову політику;

— свідчить про ефективність господарювання, про здатність формувати і ефективно розподіляти прибуток, вміння підтримувати рівновагу за рахунок внутрішніх джерел;

— є джерелом забезпечення кредиту, засобом погашення боргів у разі ліквідації підприємства [1].

Перевищення темпів зростання власного капіталу над темпом зростання активів є ознакою висхідної фінансової незалежності підприємств, а темпів збільшення обсягу реалізації і чистого прибутку над темпами збільшення власного капіталу є свідченням підвищення ефективності основної діяльності.

Проте, висока і стійка частка власного капіталу водночас може бути наслідком небажання або невміння використовувати банківські кредити. Цей факт призводить до обмеження можливостей розвитку підприємства. Збільшення частки позичених засобів за певних умов (якщо рентабельність активів більша, ніж ставка банківського процента) зумовлює підвищення рентабельності власного капіталу [2].

Для ілюстрації методики аналізу, викладеної вище, скористаємось даними, наведеними у таблиці 1, які свідчать, що за аналізований період обсяг сукупного капіталу зріс на 7 871 тис. грн, або на 79,2 %.

Сума власного капіталу збільшилася на 7 665 тис. грн, або на 127,7 %. Його частка у сукупному капіталі зросла на 16,3 %. Можна з упевненістю стверджувати, що весь приріст активів підприємства досягнуто за рахунок збільшення власного капіталу.

При зіставленні темпів зростання власного капіталу (227,7%) і сукупного капіталу (179,2%) спостерігаємо перевищення темпів першого, що є ознакою зміцнення фінансової стійкості, однак відставання темпів зміни чистого прибутку (113,6%) і обсягу реалізації продукції (108,9%) відносно темпів зростання власного капіталу є не зовсім бажаною тенденцією.

Належну увагу слід звернути на склад власного капіталу і зміни, що відбулися в ньому протягом аналізованого періоду. Значення кожного елемента власного капіталу за даними балансу потрібно оцінити за показниками питомої ваги до підсумку капіталу та у валюті балансу, а також прослідкувати їх динаміку за звітний період.

Оскільки гарантією захищеності прав власників підприємства є власні фінансові ресурси, зокрема зареєстрована його частина — статутний капітал, то в процесі аналізу йому слід надати особливої уваги. Значення статутного капіталу в діяльності підприємства визна-

Таблиця 1. Динаміка основних показників діяльності підприємства

Показники	Попередній рік	Звітний рік	Динаміка	Темп зміни, %
Всього капіталу	9944	17815	7871	179,2
Власний капітал у % до всього капіталу	6002	13661	7665	227,7
Обсяг реалізації (чистий дохід)	60,4	76,7	16,3	127,0
Чистий прибуток	31126	33901	2775	108,9
	3248	3691	443	113,6

Джерело: [6].

чається за такими відносними показники капіталу: частка сплаченого капіталу за мінусом вилученого у зареєстрованому, темпи зміни статутного та власного капіталу, питома вага статутного капіталу у власному капіталі, у валюті балансу та темпи її зміни, розмір статутного капіталу на одного акціонера, розмір статутного капіталу на одну акцію. При наявності відповідних джерел, доцільно проаналізувати тенденції у зміні суми капіталу за попередній періоди та виявити вплив факторів на її формування.

Детальніший аналіз структури акціонерного капіталу здійснюється за даними синтетичного і аналітичного обліку до рахунку 40 "Статутний капітал" у такому порядку: за видами акцій (звичайні, привілейовані, іменні та на пред'явника), у межах видів за кількістю та за номінальною вартістю, за кількістю конвертованих привілейованих акцій у звичайні, за кількістю викуплених акцій окремих видів за період [7].

У процесі аналізу оцінюють фактори, за рахунок яких відбулися зміни як в обсязі, так і в складі власного капіталу. Зміни в складі власного капіталу можуть відбутися внаслідок:

- переоцінки активів;
- чистого прибутку (збитку) за звітний період;
- розподілу прибутку;
- внесків учасників;
- вилучення капіталу;
- інших змін у капіталі.

Аналіз формування та зміни власного капіталу акціонерного товариства деякою мірою є засобом оцінки відповідності дій керівництва чинним законодавчим актам, установчим документам та рішенням зборів акціонерів, тобто реалізація цього завдання аналізу близька до аудиту. За даними таблиці 2 дамо оцінку складу, структури і динаміки власного капіталу.

Як свідчать дані таблиці 2, сума власного капіталу підприємства зросла на 16 017 тис. грн, або на 283,04 %, що загалом слід оцінити позитивно. При цьому збільшення власного капіталу підприємства

відбулося за рахунок зростання іншого додаткового капіталу (переоцінки вартості основних засобів) на суму 12 774 тис. грн, або на 236,03%, проте частка цієї складової в загальному обсязі власного капіталу скоротилася на 11, 73%; а також за рахунок зростання суми нерозподіленого (капіталізованого) прибутку на 3 243 тис. грн, або у 45 разів, частка якого зросла на 14,01%.

У ході аналізу слід зосередити увагу на вивченні джерел формування власних фінансових ресурсів, а також оцінити їх вартість у розрізі окремих елементів.

Вартість власного капіталу підприємства в звітному періоді визначається за формулою 1:

$$ВВКз = \frac{ЧПз \times 100}{ВК},$$

де ВВКз — вартість власного капіталу, який функціонує (використовується) в звітному періоді.

ЧПз — сума чистого прибутку, яка виплачена власникам у процесі її розподілу.

ВК — середня сума власного капіталу в звітному періоді.

Відповідно, вартість власного капіталу, який буде функціонувати в наступному (плановому) періоді, визначається за формулою 2:

$$ВВКп = ВВКз * Тпр,$$

де ВВКп — вартість власного капіталу, який буде функціонувати в наступному (плановому) періоді.

Тпр — темп росту виплат прибутку власникам, який планується на одиницю вкладеного капіталу, виражений десятковим дробом.

Вартість нерозподіленого прибутку (ВНП) прирівнюється до вартості власного капіталу в плановому періоді, формула 3:

$$ВНП = ВВКп,$$

Вартість залучення акціонерного (пайового) капіталу визначається окремо за привілейованими акціями і простими акціями.

Вартість залучення додаткового капіталу за рахунок емісії привілейованих акцій визначається з ураху-

Таблиця 2. Оцінка складу, структури та динаміки власного капіталу (тис. грн)

Показники	На початок періоду		На кінець періоду		Динаміка		
	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	абсолютна, грн	відносна, %	структури, %
1. Статутний капітал	139	2,46	139	0,64	—	—	—1,82
2. Пайовий капітал	—	—	—	—	—	—	—
3. Додатково вкладений капітал	—	—	—	—	—	—	—
4. Інший додатковий капітал	5 412	95,63	18 186	83,90	12 774	236,03	—11,73
5. Резервний капітал	35	0,62	35	0,16	—	—	—0,46
6. Нерозподілений прибуток	73	1,29	3 316	15,30	3 243	4 442,45	14,01
7. Неоплачений капітал	—	—	—	—	—	—	—
8. Вилучений капітал	—	—	—	—	—	—	—
9. Всього власного капіталу	5 659	100,0	21 676	100,0	16 017	283,04	—

Джерело: [11].

Таблиця 3. Оцінка забезпеченості підприємства власним капіталом

Показники	На початок періоду	На кінець періоду	Динаміка	Темп зміни, %
Всього капіталу, тис. грн	10 168	25 463	15 295	250,40
Власний капітал, тис. грн	6 367	22 557	16 190	354,30
Необоротні активи, тис. грн	4 336	17 611	13 275	406,16
Оборотні активи тис. грн, у т.ч. матеріальні оборотні активи	5 832 3 143	7 846 4 274	2 014 1 130,7	134,53 135,97
Власний необоротний капітал, тис. грн	4 057	17 506	13 449	431,50
- у відсотках до власного капіталу	71,69	80,77	9,08	112,66
- у відсотках до необоротних активів	93,56	99,40	5,84	106,24
Власний оборотний капітал, тис. грн	2 310	5 051	2 741	218,66
Коефіцієнт самофінансування	0,23	0,20	-0,03	86,96
Коефіцієнт маневрування	0,36	0,22	-0,14	61,11
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	0,40	0,64	0,24	160,00
Коефіцієнт забезпеченості матеріальних оборотних активів власним оборотним капіталом	0,73	1,18	0,45	161,64

Джерело: [13].

ванням фіксованого розміру дивідендів, котрий завчасно відомий, за формулою:

$$ВВКпа = \frac{Дпа \times 100}{ВКпа \times (1 - 3\epsilon)},$$

де ВВКпа — вартість власного капіталу, залученого за рахунок емісії привілейованих акцій, %;

Дпа — сума дивідендів, які передбачається виплатити відповідно до контрактних зобов'язань емітента;

ВКпа — сума власного капіталу, залученого за рахунок емісії привілейованих акцій;

3ε — затрати щодо емісії акцій, виражені десятковим дробом стосовно суми емісії.

З урахуванням оцінки вартості окремих складових елементів власного капіталу і питомої ваги кожного з цих елементів у загальній сумі можна розрахувати показник середньозваженої вартості власного капіталу підприємства. Результати такої оцінки є основою управлінських рішень щодо вибору альтернативних джерел формування власних фінансових ресурсів підприємства та оптимізації структури сукупного капіталу [1].

Важливим напрямом аналізу власного капіталу підприємства є оцінка достатності власних фінансових ресурсів для формування активів підприємства.

Проводячи аналіз джерел фінансування активів, слід дотримуватися принципу цільового призначення, тобто фінансування певних активів здійснюється за рахунок певних джерел.

Джерелами фінансування необоротних активів, як правило, є власний та позичений капітал, що залучається підприємством на довгостроковій основі. Цей принцип називається золотим правилом балансу. Не є винятком випадки їх формування і за рахунок короткотермінових зобов'язань, що є свідченням нецільового використання коштів. Залучення останнього джерела фінансування необоротних активів є ознакою зростаючих фінансових труднощів підприємства.

Оборотні активи, як правило, формуються за рахунок власного і короткострокового позиченого капіталу. Хоча не виключається фінансування оборотних активів за рахунок довгострокових джерел [4].

Для визначення обсягу власного капіталу, що спрямовується на фінансування необоротних і оборотних активів, розраховують такі показники, як власний необоротний капітал, власний оборотний капітал капітал.

Власний необоротний капітал розраховується як:

$$ВНК = НА - ДКн,$$

де ВНК — власний необоротний капітал;

НА — загальна сума необоротних активів;

ДКн — сума довгострокового позиченого капіталу, який використовується на фінансування необоротних активів підприємства.

Якщо необоротні активи профінансовано за рахунок залучення короткострокових позичених джерел, то від отриманої різниці віднімають їх суму. Цей показник характеризує ту частину власного капіталу, яка спрямовується на фінансування необоротних активів. За його допомогою оцінюють також питому вагу оборотних активів, сформованих за рахунок власного капіталу [3].

При визначенні власного оборотного капіталу здійснюють такі розрахунки:

$$ВОК = ОА - ПЗ,$$

де ВОК — власний оборотний капітал;

ОА — загальні оборотні активи підприємства;

ПЗ — сума поточних зобов'язань підприємства.

Показник характеризує ту частину власного капіталу, яка спрямована на фінансування оборотних активів підприємства.

Якщо ж оборотні активи профінансовано за рахунок залучення довгострокових позичених джерел, то від отриманої різниці віднімають їх суму. Показник характеризує ту частину власного капіталу, яка спрямовується на фінансування оборотних активів [5].

Оптимальний обсяг власного оборотного капіталу повинен дорівнювати обґрунтованій потребі у оборотних активах підприємства. У процесі аналізу оцінюється величина перерахованих показників і їх динаміка.

Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом розраховується:

$$Кзоа = ВОК : ОА.$$

Такий коефіцієнт свідчить про наявність у підприємства власного оборотного капіталу, необхідного для фінансування сукупних оборотних активів. Чим вище значення цього коефіцієнта, тим кращий рівень фінансової стійкості підприємства, тим більше у нього можливостей здійснення незалежної фінансової політики.

Коефіцієнт самофінансування характеризує забезпеченість поточної діяльності підприємства оборотним капіталом. Чим вище значення цього показника, тим стійкіший фінансовий стан. Для оцінки забезпеченості підприємства власним капіталом доцільно скористатися даними, наведеними у таблиці 3.

З результатів здійснених у таблиці 3 розрахунків випливає, що обсяг власного капіталу зріс, як в оборотній, так і в оборотній частині.

Зокрема, сума власного необоротного капіталу збільшилася на 13 449 тис. грн, або на 331,5%; при цьому його питома вага у власному капіталі збільшилася на 9,08%, а у відсотках до необоротних активів — на 5,84%. Наявність власного оборотного капіталу також зросла на 2 741 тис. грн, або на 118,66%. Не зважаючи на зростання суми власного оборотного капіталу, його частка у структурі власних джерел засобів знизилася на 14%.

Якщо, на початок року 36% власного капіталу спрямовувалося на фінансування оборотних активів, то на кінець періоду ця частка становить лише 22%. Відповідно, 64 % цих засобів на початок року спрямовувалося на формування необоротних активів, а на кінець року частка необоротних активів, сформованих за рахунок власного капіталу, зросла до 78%. Про це свідчить як динаміка власних необоротних активів, так і коефіцієнта маневрування.

Рівень забезпеченості поточної діяльності власним оборотним капіталом дещо знизився, про що свідчить динаміка коефіцієнта самофінансування (зниження на 0,03%). Проте, ступінь покриття оборотних активів та матеріальних оборотних активів власним оборотним капіталом підвищився. Так значення коефіцієнта забезпеченості матеріальних оборотних активів власним оборотним капіталом 1,18 означає, що підприємство при формуванні запасів не залежить від позиченого капіталу [9].

При проведенні аналізу важливо оцінити ефективність використання власного капіталу.

Ефективність використання останнього характеризують показники:

- чистого доходу (виручки) від реалізації продукції на одну грн середньої величини статутного, власного капіталу (капіталовіддачі, оборотності);
- чистого прибутку на одну грн середньої величини статутного, власного капіталу (рентабельності);
- розміру чистого прибутку до розподілу в розрахунку на одну акцію та на одного акціонера (участі у прибутках).

Отже, особливої актуальності при розробці напрямів вдосконалення банківської політики в галузі управління власним капіталом набувають принципи управління. До основних принципів віднесені наступні:

- відповідність — управління власним капіталом здійснюється згідно з правилами і положеннями, розробленими банком, в основі яких лежать вимоги законодавчих актів та інструктивних документів національного банку з урахуванням особливостей стратегії розвитку, масштабів діяльності, величини активів зважених за ступенем ризику, величини філіальної мережі, рівня кваліфікації персоналу;

- комплексність — управління власним капіталом банку має здійснюватися в тісному взаємозв'язку таких підсистем, як нормативно планова, інформаційно-аналітична і контрольна;

- обмеженість — збільшення обсягів банківських операцій, за рахунок залучення депозитних ресурсів, їх подальше розміщення в активні операції є граничним і обумовлено розміром власного капіталу;

- динамічність — збільшення обсягу та оптимізація структури власного капіталу банку, вибір форм його залучення обумовлені постійною зміною факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, в першу чергу зміною кон'юнктури ринку капіталу, що призводить до необхідності розробки ефективних управлінських рішень у кожному конкретному випадку [8].

Слідування переліченим принципам управління власним капіталом банку сприяє вибору раціональної організації процесу та реалізації ефективної банківської політики.

Управління власним капіталом банку в своїй основі має протиріччя: з одного боку, розвиток банку здійснюється переважно за рахунок залучених коштів, з іншого — мас штаби діяльності банку жорстко прив'язані до розміру його власного капіталу. Отже, прийняття рішень в області формування власного капіталу банку доцільно здійснювати на основі порівняльного аналізу темпів зростання ризикових активів, зобов'язань і величини власного капіталу [6].

У ході порівняльного аналізу показників основних банківських операцій у надійних і проблемних банках встановлено, що темпи їх зміни різні, але простежується

ся майже паралельна тенденція то зростання, то падіння в обсягах активів, кредитів, депозитів і зобов'язань банків. Особливо яскраво виражено взаємозв'язок між активами, кредитами та капіталом [3].

Таким чином, ефективна банківська політика в галузі управління власним капіталом можлива тільки за умови збалансованості темпів зростання ризикових активів, зобов'язань і власного капіталу банку. Необхідність взаємозв'язку різних аспектів управління власним капіталом комерційного банку обґрунтована не тільки високим ризиком втрат при здійсненні банківської діяльності, а й тим, що окремі банки проводять агресивну кредитну політику без жорсткої ув'язки з процесом капіталізації.

Поетапне порівняння темпів зростання ризикових активів, зобов'язань і величини власного капіталу дозволяє виділити в кожному випадку характерну ситуацію і основну загрозу для комерційного банку.

Тісний взаємозв'язок між управлінням власним капіталом і активами проявляється в тому, що кредити, як головний ризиковий актив, вимагають створення резерву на покриття можливих втрат за позиками (резерв покриття витрат, РПВ), відповідного якості кредитного портфеля банку. Відрахування до РПВ, зростаючі при погіршенні якості кредитів, призводять до додаткових витрат, отже, зростання ризикових активів і зниження прибутку є двома взаємопов'язаними чинниками, які знижують показник достатності капіталу. Формування РПВ містить в собі протиріччя: з одного боку, даний резерв завчасно, поступово створює джерело для відшкодування втрат, тобто захищає банк від ризику втрат по неповернених кредитах, з іншого боку, витрати на його формування ведуть до зменшення прибутку або навіть появи збитків (залежно від якості кредитного портфеля), тобто знижується абсолютний розмір власного капіталу і показник його достатності [2].

Ефективність управління власним капіталом проявляється в якості кредитного портфеля, вимірюваного співвідношенням РПВ до кредитного портфелю. За міжнародними стандартами якості кредитного портфеля починає викликати тривогу, якщо таке співвідношення перевищує 14%.

Управління власним капіталом, що знаходиться у тісній ув'язці з керуванням кредитними операціями і якістю кредитного портфеля забезпечує збалансованість банківської політики і сталий розвиток банку. Нерівномірна зміна величини кредитного портфеля та власного капіталу спричиняє коливання в більшу або меншу сторону показника достатності капіталу. Найявні результати аналізу співвідношення розміру кредитного портфеля і розміру власного капіталу дозволяють запропонувати розглянути доцільність введення додаткового нормативу, наприклад Н1.1 (власний капітал/кредитний портфель), що обмежує розмір кредитного портфеля щодо величини власного капіталу, який доцільно враховувати поряд з існуючими нормативами: Н1 (достатність власного капіталу) і Н6 (максимальний розмір ризику на одного позичальника).

Кредитний портфель є активом, що несе в собі найбільші ризики. Аналіз частки кредитів в ризикових активах в різних банках показав, що нормальною є частка кредитного портфеля в ризикових активах в межах до 85%. Істотно підвищується кредитний ризик, коли частка кредитів перевищує 90%. Ситуація у проблемних банках така: наприклад, у банку "А" на 1 січня 2011 р. кредити становили 68,7% від ризикових активів, а на 1 січня 2021 р. — 97,9 %; в банку "Б" на 1 січня 2020 р. — 75,5 %, на 1 січня 2021р. — 91,7 % (назви комерційних банків не розкриваються в цілях збереження комерційної таємниці). Фінансова стійкість банків підвищується завдяки капіталізації, а саме коли прибуток спрямовується на збільшення капіталу банку, що знаходить відображення в дивідендній політиці банків. Особливістю капіталізації банків України є те, що вона відбу-

вається в основному шляхом емісії та розміщення додаткових акцій, за рахунок чого формується статутний (акціонерний) капітал. Ефективність процесу капіталізації, що є елементом менеджменту в області власного капіталу, відображається у дотриманні банками нормативу Н1 [4].

Банки роблять серйозні зусилля для підтримання достатності капіталу і здійснюють кваліфіковане управління не тільки власним капіталом, а й активами і пасивами. Щодо значення нормативу Н1 (мінімальний розмір регулятивного капіталу) доцільно внести пропозицію про його підвищення, бо результати дослідження динаміки українських банків приходять до висновку про те, що в умовах високого рівня банківських ризиків і з урахуванням специфіки функціонування банків не завадить значення нормативу Н1 збільшити.

Таким чином, серед основних напрямів удосконалення банківської політики в галузі управління власним капіталом доцільно виділити наступні:

1. З метою підвищення фінансової безпеки банку необхідне нормативне нарощування капіталів українських банків.

2. З метою підвищення фінансової стійкості банку: заборонити нарощування кредитного портфеля банку без відповідного зростання власного капіталу та збільшення ліквідних активів, що призведе до наступного:

а) в банку з'явиться стимул пропорційного збільшення ліквідних активів, що зменшить рівень ризику активних операцій, у тому числі через оптимізацію структури активів з точки зору їх прибутковості;

б) завчасно спрацює "сигнал тривоги" для раннього виявлення проблем у діяльності банку, коли ще його офіційні нормативи знаходяться в межах допустимого значення;

с) комплексне управління власним капіталом, взаємозалежне з керуванням кредитним портфелем, посилить захисну функцію капіталу.

3. Виключити при підрахунку величини власного капіталу будь-які вкладення банку, незалежно від суми або відсотка частки (тобто не прив'язуючись до проценту капіталу організації емітента), бо при вкладенні будь-якої суми коштів в іншу організацію завжди існує реальна небезпека їх втрати, що загрожуватиме банку зменшенням реального власного капіталу;

4. Впровадити систему моніторингу темпів росту і структури ризикових активів, зобов'язань, величини власного капіталу, а також якості кредитного портфеля, спрямовану на раннє виявлення проблем, що виникають у процесі управління власним капіталом, і що дозволить підвищити ефективність реалізації обраної банком стратегії розвитку.

5. Сформувати систему моніторингу темпів росту і структури ризикових активів, зобов'язань, величини власного капіталу, а також якості кредитного портфеля банку.

ВИСНОВКИ

З вищевикладеного можемо зауважити, що в банківській системі України відбуваються різні процеси економічного характеру. Проте, наше завдання полягає в тому, щоб сприяти розвитку банківської системи, підвищенню її капіталізації та конкурентоспроможності, зростанню інвестицій в економіку, але при цьому не допускати високих ризиків і зниження стійкості банківської системи. Лише оптимальне поєднання цих завдань може успішно сприяти ефективному розвитку банківських установ. Отже, у якості висновків з проведеного дослідження можемо зазначити, що в умовах нестійкого розвитку вітчизняної економіки реалізація перерахованих вище заходів в комплексі дозволить забезпечити збалансованість банківської політики, а також підвищити ефективність управління власним капіталом.

Література:

1. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. Суми: Університетська книга, 2017. 523 с.
2. Коваленко В. Проблеми капіталізації та оцінювання достатності капіталу Банку / В. Коваленко, О. Крухмаль, Ж. Торяник // Актуальні проблеми економіки, 2017. № 8 (122). С. 276—285.
3. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2017. 796 с.
4. Мороз А. М. Банківські операції: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховакіна. К.: КНЕУ, 2018. 476 с.
5. Савлук М. І. Банківські операції: підручник / М. І. Савлук, М. Ф. Пуховакіна — 3-є вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2018. — 608 с.
6. Савлук С. В. Власний капітал як запобіжник втрати ліквідності банку / С. В. Савлук // Банківська справа, 2018. № 2. С. 55—62.
7. Уразова С. Устойчивость банковской системы: теоретические и методологические аспекты / С. Уразова // Банковское дело, 2016. № 12. С. 26—32.
8. Банківські операції: Підручник. 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховакіна та ін.; За ред. наук. проф. А. М. Мороза. К.: КНЕУ, 2002. 476 с.
9. Банківські операції: Підручник / М. І. Савлук, М. Ф. Пуховакіна, [та ін.]; за ред. А. М. Мороз. 3-є вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2008. 608 с.
10. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. Суми: Університетська книга, 2007. 523 с.
11. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2007. 796 с.

References:

1. Yepifanov, A. O. Maslak, N. H. and Salo, I. V. (2017), *Operatsii komertsijnykh bankiv* [Operations of commercial banks], Sumy, Ukraine.
2. Kovalenko, V. Krukhmal, O. and Toryanyk J. (2017) "Problems of capitalization and capital adequacy assessment of the Bank", *Actual problems of economy*, vol. 8 (122), pp. 276—285.
3. Mischenko, V. I. Slav'ians'ka, N. H. Korenieva, O. H. (2017), *Bankivs'ki operatsii* [Banking operations], 2nd ed, Znannya, Kyiv, Ukraine.
4. Moroz, A. M. Savluk, M. I. and Pukhovkina, M. F. (2018), *Bankivs'ki operatsii* [Banking operations], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Savluk, M. I. and Pukhovkina, M. F. (2018), *Bankivs'ki operatsii* [Banking operations], 3rd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
6. Savluk, V. S. (2018), "Equity as a safeguard for the loss of bank liquidity", *Banking*, vol. 2, pp. 55—62.
7. Urazova, S. (2016), "Stability of the banking system: theoretical and methodological aspects", *Banking*, vol. 12, pp. 26—32.
8. Moroz, A. M. Savluk, M. I. Pukhovkina, M. F. and etc., (2002), *Bankivs'ki operatsii: Pidruchnyk* [Banking operations], 2nd ed, KNEU, Kiev, Ukraine.
9. Savluk, M. I. Pukhovkina, M. F. and etc., (2008), *Bankivs'ki operatsii: Pidruchnyk* [Banking operations], 3rd ed, KNEU, Kiev, Ukraine.
10. Yepifanov, A. O. Maslak, N. H. and Salo I. V., (2007), *Operatsii komertsijnykh bankiv: Navch. posibnyk* [Operation of commercial banks], Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.
11. Mischenko, V. I. Slav'ians'ka, N. H. and Korenieva O. H., (2007), *Bankivs'ki operatsii: pidruchnyk* [Banking operations], 2nd ed, Znannia, Kiev, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2022 р.